

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТТЯ

Ткачик В.В.

Досліджено особливості розвитку туристично-рекреаційної галузі на прикладі Закарпатської області. Визначено передумови формування туристично-рекреаційного комплексу та розроблено основні завдання програми соціально-економічного розвитку Закарпаття з врахуванням туристично-рекреаційної діяльності.

Кількість бібліографічних посилань – 4, мова – українська.

Ключові слова: туристична та рекреаційна галузь, туристичний та рекреаційний комплекс, оздоровчі заклади, туристичні організації.

ВСТУП

Закарпаття має значний потенціал для того, щоб стати осередком туризму світового рівня. Запорукою ділової та інвестиційної активності у туристично-рекреаційному комплексі (ТРК) є ефективне освоєння та використання існуючого туристично-рекреаційного потенціалу, що значною мірою визначається наявністю, розвитком та економічною діяльністю мережі підприємств туристично-рекреаційного обслуговування, які складають матеріально-технічну базу та інфраструктуру туризму. Зазначена складова, по-перше, забезпечує життєдіяльність туристів (послуги розміщення, харчування, транспорту); по-друге, задовольняє специфічні туристично-рекреаційні потреби (послуги лікування, оздоровлення, екскурсійне, культурне, побутове обслуговування). Невід'ємною ланкою ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу є також вдало розроблений механізм державного регулювання і управління ТРК загалом. З метою глибокого розуміння завдань і суті державного управління туристично-рекреаційним комплексом регіону детальніше проаналізуємо основні засади та передумови його розвитку.

Метою даного дослідження є поглиблене вивчення територіально-рекреаційного комплексу Карпат, зокрема, природних, соціально-економічних, демографічних історичних передумов його розвитку, структури ТРК, а також визначення проблем та напрямів подальшого розвитку рекреаційного господарства в сучасних умовах перехідного періоду до ринкових відносин.

У дослідженні застосовано такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, наукове абстрагування та системний підхід.

При написанні даної статті використана книга автора Копач М.В. «Методичні підходи до оцінки рекреаційних територій. Економічний механізм природокористування і охорони навколишнього природного середовища в умовах переходу економіки України до ринкових відносин», стаття під назвою «Економіка, бізнес, інвестиції. Стратегія економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. Стратегічні (пріоритетні) та операційні цілі», а також постанову Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки та постанову Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року.

1 ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність проблеми функціонування та розвитку туристично-рекреаційного комплексу Закарпаття є безперечною, оскільки він є явищем, вплив якого помітно позначається на економічному та соціальному житті населення краю. Закарпаття має унікальні передумови формування на ринкових засадах рекреаційно-туристичного комплексу, а саме:

- географічна – вигідне географічне положення (область є воротами України у Західну Європу) створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейській структурі, єдина область України, яка межує з чотирма центральноевропейськими державами; пам'ятний знак "Центр Європи" встановлено поблизу с. Ділове Рахівського району;
- історична – своєрідність краю, де збереглася висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення, що у поєднанні з близькістю країн Західної Європи створює передумови для швидкої адаптації населення до ринкових умов господарювання;
- економічний – досягнуті позитивні структурні зрушення служать вагомим передумовою для поступового економічного зростання;
- транспортний – розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення може принести реальну вигоду області;
- природний – наявність унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустріального значення, ландшафтно-кліматичних зон (на Закарпатті знаходиться найбільша вершина Українських Карпат – гора Говерла (2061); бере свій початок одна з найбільших річок Європи – Тиса; єдина в Україні Долина нарцисів – поблизу м. Хуст; високогірне озеро Синевир, розташоване на висоті 989 м.);
- рекреаційний – область володіє потужним природним потенціалом для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки області (у с. Солов'їно Тячівського району знаходиться найбільша у світі алергологічна лікарня, розміщена у солоній шахті на глибині 300 м.);
- екологічний – порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпат на континенті сприяють позитивному іміджу області [1].

Закарпатська область має високий природно-рекреаційний і туристично-курортний потенціал. Серед гідромінеральних та природно-рекреаційних ресурсів вивчено 360 джерел мінеральних вод, різноманітних за своїм складом та лікувальними можливостями. Деякі родовища унікальні, їх води відповідають типу "Ссентуки", "Боржомі" та "Нарзан" і не поступаються відомим водам Чехії, Польщі, Франції. В області нараховується понад 20 родовищ субтермальних і термальних, високо термальних вод. Наявність мікроелементів у складі мінеральних вод Закарпаття дає повне право вважати цілий ряд родовищ до унікальних, а їх води – до високоефективних і цінних при використанні для лікування та профілактики захворювань різних органів людини. На базі цих унікальних джерел в області функціонує щорічно багато санаторіїв: "Поляна", "Соляне Закарпаття", "Квітка Полонини", "Верховина", "Шаян" – для лікування захворювання органів травлення; "Карпати", "Перлина Карпат", "Теплиця" – для лікування серцево-судинної та нервової системи; "Синяк", "Гірська Тиса" – для лікування захворювань опорно-рухових органів.

За даними 2007 р. в рекреаційно-туристичному комплексі Закарпаття нараховувалося всього 41 підприємство, які мають ліцензії на здійснення туристичної діяльності, а також 81 санаторно-курортних закладів та закладів відпочинку.[2]

2 ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ КОМПЛЕКС ЗАКАРПАТТЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ОБЛАСТІ

Уведенням у дію з 1 січня 2004 р. нового Закону України "Про туризм", який передбачає обов'язкову перереєстрацію ліцензій туроператорів та турагентств: "Фізичні і юридичні особи, які отримали ліцензії на організацію іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійну діяльність до дня офіційного опублікування цього Закону, до 1 квітня 2004 р. можуть безкоштовно на термін дії ліцензії старого зразка отримати ліцензії на провадження туроператорської чи турагентської діяльності за умови виконання вимог цього Закону та Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".

Залежно від розташування родовищ мінеральних вод розміщення оздоровчих закладів у районах Закарпаття є не однорідним. Так найбільша кількість розміщена у Виноградівському районі, а найменша – у Воловецькому [3].

З метою створення організаційно-управлінського, правового і економічного середовища, сприятливого для подальшого розвитку в області туристично-рекреаційної галузі розроблено комплексну програму розвитку туризму та рекреації у Закарпатській області на 2002-10 роки, яка містить найбільш актуальні пропозиції і заходи щодо їх виконання. Мета Програми є створення передумов для перетворення туризму і рекреації у ключову (пріоритетну) галузь економіки краю та для створення якісного регіонального туристичного продукту. Для реалізації програми соціально-економічного розвитку Закарпаття розроблено основні завдання програми:

1. Забезпечення пріоритетності туристично-рекреаційної галузі серед інших галузей економіки. Визначення основних напрямків діяльності органів виконавчої влади щодо управління туристично-рекреаційними ресурсами і туристично-рекреаційною діяльністю.
2. Формування і вдосконалення нормативно-правової бази туристично-рекреаційної галузі.
3. Розвиток пріоритетних для Закарпаття видів туризму (оздоровчо-лікувального, активних видів відпочинку, сільського, інших). Підвищення ефективності використання санаторно-курортного та туристично-рекреаційного комплексів Закарпаття.
4. Забезпечення ефективного використання наявного природо-кліматичного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу.
5. Розвиток підприємництва у сфері туризму і рекреації, насамперед – малого і середнього бізнесу.
6. Детінізація туристично-рекреаційної діяльності.
7. Встановлення та застосування економічно обґрунтованих цін і тарифів на послуги, що надаються туристично-рекреаційними закладами, згідно з рівнем сертифікації об'єктів.
8. Стимулювання розвитку матеріальної бази туристично-рекреаційної галузі шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для реконструкції діючих і будівництва нових закладів розміщення.
9. Вжиття комплексу заходів з метою розвитку інфраструктури туризму.
10. Забезпечення захисту та безпеки туристів і рекреантів.
11. Розроблення і впровадження прогресивних методів і стандартів туристично-рекреаційного обслуговування.
12. Розвиток міжрегіональних і міжнародних зв'язків.
13. Здійснення активної рекламно-інформаційної діяльності.
14. Наукове забезпечення туристичної діяльності.
15. Створення сучасної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів.

Передбачено, що фінансування Програми протягом 2003-2010 років буде здійснюватись за рахунок коштів обласного, міських та районних бюджетів, а його обсяг визначатиметься у процесі формування цих бюджетів на відповідний фінансовий рік.

Якщо дана Програма буде виконана ефективно, то це забезпечить динамічний розвиток туристично-рекреаційної галузі Закарпатської області як однієї із високоефективних галузей економіки; підвищить ефективність використання, забезпечить збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів та створення нових робочих місць; забезпечить створення якісного регіонального туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби внутрішнього та іноземного туриста; сприятиме ефективному туристичному обміну та зміцненню іміджу Закарпаття на внутрішньому та міжнародному ринках [4].

Отже, розглянуті вище питання є дуже перспективними для Закарпатської області. Туристично-рекреаційний комплекс потрібно розглядати як стратегічний напрямок розвитку економіки Закарпаття. Перспективою подальших досліджень окреслених автором питань є визначення частки туристично-рекреаційного комплексу Закарпаття як однієї з основних структурних складових економіки України.

Закарпаття є прикордонною областю України, яка межує з чотирма європейськими державами, які стали членами ЄС. Отже, Закарпаття уже за географічним розташуванням у Центральній Європі попадає в геополітичне і економічне поле інтересів як структур прикордонних територій усіх держав-сусідів і їх партнерів, так і багатьох більш віддалених країн Центральної Європи, басейнів Чорного, Балтійського, Середземного морів, а також Середньої Азії та Китаю. Зокрема через зацікавленість їх структур у міжнародних транспортних коридорах і освоєнні нових ринків товарів і послуг. У найближчі роки прогнозується значне зростання транспортного потоку в напрямку Схід-Захід. Вигісне географічне положення Закарпаття (і України в цілому), наявність розвинутої транспортної інфраструктури і спеціальної економічної зони (СЄЗ) "Закарпаття" можуть стати його значним економічним потенціалом через забезпечення транзитних сполучень і послуг, а успішні перетворення в економіці Закарпаття слугуватимуть напрацюванню шляхів модернізації економіки інших регіонів України. Обласна територія могла б бути моделлю адаптації України до Європейської спільноти. Територію Закарпаття пронизують транс'європейські експортні магістралі (газо-, нафто- і продуктопроводи) загальною протяжністю 1700 км. По чотирьох із них транспортується у країни Європи газ, а по двох – нафта. Ці енергоносії експортуються із родовищ Росії в Словаччину, Чехію, Угорщину та інші країни. Ще по двом трубопроводах транспортується в Угорщину етилен із Івано-Франківської області і світлі нафтопродукти із нафтопереробних заводів Росії та Білорусії.

Через нашу область прокладено транс'європейську високовольтну лінію "Мир" для передачі електроенергії в Європу. У її використанні зацікавлена і Росія, яка має можливість та домовленості експорту значної кількості електроенергії європейським країнам.

По периметру державного кордону довжиною 467 км (з них 33,4 км – кордон з Польщею, 98,9 км – зі Словаччиною, 130 км – із Угорщиною, 205,4 км – з Румунією) в області діють 18 контрольно-пропускних пунктів та пунктів спрощеного переходу через державний кордон, в тому числі 7 – автомобільних пунктів (з них 6 міжнародних), 7 – для залізничного транспорту (з них 5 міжнародного значення), а також 1 – у міжнародному аеропорту "Ужгород". П'ять залізничних пунктів перетину кордону обладнані двома стандартами колії: східною та західною. Область має 2 аеропорти: міжнародний аеропорт "Ужгород" у м. Ужгород і перспективніший, але не задіяний "Ужгород-2" у м. Мукачеве. З розвитком промисловості і туризму їх значимість зростає, адже без мобільності перевезень майбутнього у регіоні бути не може. З огляду на те, що з аеропорту "Ужгород" літаки залітають на 30 км на територію Словаччини, то перспективнішим є використання аеропорту "Ужгород-2". Останній, до того ж, має досконалішу злітну смугу і інші технічні засоби, що дає можливість одночасно приймати понад десяток літаків класу "боїнг", зв'язати автомобільні, залізничні і авіаперевезення вантажів. [4]

Закарпатська область має в теперішній час низький рівень індустріального розвитку. Її частка у промисловому виробництві України складає лише 0,7 відсотка (2005 рік). Водночас, незважаючи на малоземелля (на одного закарпатця у 2,4 рази сільгоспугідь менше, ніж у середньому по Україні), агропромисловий сектор області виробляє близько 2 відсотків валової продукції сільськогосподарства України. Додамо, що це на землях значно гіршої якості, ніж чорноземи, яких в Україні майже третина світового запасу. Цим порівнянням автор хоче ще раз наголосити, що закарпатці люблять і вміють працювати. І не тільки на землі своїй, але й на чужій, на заробітках. Вони вміють добре будувати і роз'їхалися по всьому світу, щоб прогудувати сім'ї. Водночас вони прагнуть належного розвитку рідного краю, раціонального використання найкращих серед областей природних багатств, мріють забезпечити себе високопродуктивною і добре оплачуваною роботою, благополуччям. Тому хотілось би, щоб влада дбала на ділі, а не декларативно, про гармонійний розвиток Закарпаття і всіх регіонів України. Загальноновизнаним пріоритетом стратегічного розвитку Закарпаття є курортно-рекреаційна та туристична галузі. Адже володіє найкращим в Україні комплексом природнокліматичних ресурсів, історичних, архітектурних та етнокультурних цінностей. Подальший розвиток цієї галузі сприятиме гармонізації стосунків людини з природою, оптимізації природокористування. Однак ця галузь може успішно розвиватись тільки за наявності якісних доріг, належного водозабезпечення та водовідведення, чистоти і привабливості довкілля тощо. Тому розбудова інфраструктури – це друга пріоритетна стратегічна ціль, без якої неможливий розвиток області і у всіх інших сферах, в тому числі з транскордонного співробітництва, яке є значущим з огляду на геополітичне розташування області. Чи не найважливішим пріоритетом розвитку області є розв'язання комплексу проблем людського розвитку: забезпечення населення належним медичним обслуговуванням; доступом до якісної освіти і культури; піднесення суспільної моралі; зниження безробіття та пов'язаної з ним міграції. Від темпів розв'язання цих проблем залежатиме динаміка позитивних змін в різних секторах економіки, яку автор бачить багатогалузєвою з продуманим просторовим розміщенням та раціональним використанням природних та людських ресурсів. Важливим стратегічним пріоритетом розвитку області є освоєння власних відновлюваних енергетичних ресурсів, якими область найбагатша в Україні і при цьому найенергозалежніша. Насамперед, це гідроренергетичний потенціал гірських річок та геотермальних вод, а частково вітро-, геліо- та біо-ресурсний потенціал. Ця задача повинна вирішуватись у комплексі із задачами протиповіневого захисту, риборозведення, туризму та рекреації, охорони довкілля.

ВИСНОВКИ

З виснаведеного зрозуміло, що в значній мірі область є транзитною і за ці послуги Закарпаття повинно уже сьогодні заробляти значні кошти. Перспективними є експортні перевезення і по р. Тиса. Між тим, поки що область від транзитних послуг має збитки і екологічні проблеми. Завважимо, що розташування України в зоні перетину геополітичних інтересів багатьох держав проявляється у процесах державного будівництва, посиленні регіональних інтересів. Нажаль, великі держави переїмаються не стільки задекларованим сприянням прискоренню еколого-економічних і соціальних реформ в Україні, як розширенням власного геополітичного та економічного простору. Тому Україні потрібно більш рішуче відстоювати свої геополітичні інтереси, напрацьовувати соціально-економічні програми та механізми інтенсивної міжнародної співпраці, європейської інтеграції на засадах відстоювання національних інтересів та взаємного порозуміння з іншими країнами.

В регіональній політиці уже відбуваються позитивні процеси, які дають можливість області будувати взаємовідносини не тільки по вертикалі (регіон – центр), але й по горизонталі з виходом на широкі міжнародні економічні зв'язки. Цьому сприяло утворення Асоціації "Карпатський Євросерегійон" і багатоточкової спеціальної економічної зони "Закарпаття" (СЄЗ "Закарпаття"). Остання утворена Указом Президента України у 1998 р. строком на 30 років і функціонує згідно Закону України "Про спеціальну економічну зону "Закарпаття". Асоціація "Карпатський Євросерегійон" утворена раніше за ініціативою прикордонних територій Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, а також сусідніх областей України (Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької) з метою розширення співпраці прикордонних територій у різних галузях. Обидва утворення мають одні й ті ж цілі – забезпечити інтенсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків з метою збалансованого економічного розвитку регіону і входження його в економічний простір європейських країн, сприяння залученню інвестицій, створення підприємств із новітніми технологіями, а, отже, виробництво якісної конкурентноздатної продукції і створення нових робочих місць.

Звичайно, це непростий, але посильний шлях для працелюбних закарпатців. Непростий через надзвичайно низький теперішній рівень розвитку продуктивних сил (нижчий за середній по Україні), низьку зайнятість населення і високу трудову міграцію тощо. Посильний з огляду на наявність кваліфікованих трудових ресурсів, цінних природних ресурсів (корисних копалин, лісосировинних, природнокліматичних), унікальних історико-культурних надбань, вигідного географічного розташування і зацікавленості населення різних національностей в інтеграційних процесах з метою поступової реалізації принципів стійкого еколого-економічного розвитку регіону. Саме ці принципи повинні визначати стратегію співпраці світової спільноти у третьому тисячолітті загалом та закарпатців, як її невід'ємної складової, зокрема.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка, бізнес, інвестиції. Стратегія економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. Стратегічні (пріоритетні) та операційні цілі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/150.htm>
2. Копач М.В. Методичні підходи до оцінки рекреаційних територій // Економічний механізм природокористування і охорони навколишнього природного середовища в умовах переходу економіки України до ринкових відносин: республ. семінар – тези доп. – Івано-Франківськ – Львів, 1992. – С.88-89.
3. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки : постанова Кабінету Міністрів від 29 квітня 2002 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. Зако.
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: оф.